

บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนา
กับการปฏิรูปการศึกษา

โดย

พระมหาจรรยา สุทธิญาโน

วัดเจติยทัฬหาลง อำเภอนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรื

๒๕๕.๓๖๖
ส ๖๙๑ บ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการปฏิรูป
การศึกษา/พระมหาวรยา สุทธิญาโณ.กรุงเทพฯ :
สกศ., ๒๕๕๖.
๔๔ หน้า
ISBN : 974-241-731-8
๑.พระพุทธศาสนากับการศึกษา ๒.การปฏิรูป
การศึกษา -- ศาสนาพุทธ ๓. ชื่อเรื่อง

บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการปฏิรูปการศึกษา

โดย พระมหาวรยา สุทธิญาโณ

วัดเจติยंहलग อำเภอนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

สิ่งพิมพ์ สกศ.

อันดับที่ ๔๕/๒๕๕๖

พิมพ์ครั้งที่ ๑

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

จำนวนพิมพ์

๒,๐๐๐ เล่ม

ISBN

974-241-731-8

จัดพิมพ์และเผยแพร่

สำนักนโยบายและแผนการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ถนนสุขโยทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๖๖๘ ๗๑๒๓ ต่อ ๒๓๑๖, ๒๓๑๘

โทรสาร ๐ ๒๒๔๓ ๗๙๑๔-๕

เว็บไซต์ <http://www.onec.go.th>

พิมพ์ที่

บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด

๗๘/๑๙๘-๒๐๐ หมู่ ๕ โครงการอินทราวิ

ถนนพระยาสุเรนทร์ (ซอยรามอินทรา ๑๐๙)

แขวงบางชัน เขตคลองสามวา กทม. ๑๐๕๑๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๑๙ ๑๔๘๑, ๐ ๒๕๑๙ ๑๔๘๙,

๐ ๒๕๕๐ ๑๐๖๔-๕ โทรสาร ๐ ๒๕๑๙ ๑๕๐๗

คำนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๗๓ ได้กำหนดว่า “รัฐต้องให้ความสำคัญอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา...รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต” และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๖ ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาว่า ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข อีกทั้งมาตรา ๑๒ บัญญัติว่า นอกเหนือจากรัฐแล้ว สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมาตรา ๒๓ บัญญัติว่า การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา

สาระบัญญัติข้างต้นให้ความสำคัญกับบทบาทของสถาบันทางศาสนาในการปฏิรูปการเรียนรู้และการจัดการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงได้ศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำนโยบายสนับสนุน ส่งเสริม และเผยแพร่แนวทางการดำเนินงานของสถาบันศาสนาโดยเฉพาะวัด และ

พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาให้เกิดความรู้คู่
คุณธรรมมาอย่างต่อเนื่อง

ในโอกาสที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
จัดเสวนาทางวิชาการเรื่อง สถาบันพระพุทธรศาศนากับการ
ปฏิรูปการศึกษา เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๔
ณ ห้องประชุมกำแหง พลางกูร สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ โดยได้รับความเมตตาจากพระมหาจรรยา สุทธิญาโณ
วัดเจติยห์หลวง อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็น
องค์เสวนา สะท้อนปัญหาทางสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรง
เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และเสนอทางแก้ด้วยการเสริมศักยภาพให้
สถาบันพระพุทธรศาศนาเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา
อย่างจริงจังดังเช่นอดีตที่ผ่านมา รวมทั้งนำพระพุทธรศาศนา เข้า
มาเป็นแกนกลางของการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการพัฒนา
คุณภาพชีวิตของเยาวชน ท้องถิ่น ประเทศชาติและสังคมโลก
โดยรวม ซึ่งก็คือการบูรณาการศาศนาเข้ากับการศึกษาให้เกิด
ความรู้คู่คุณธรรมสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำนักงานฯ พิจารณาเห็นว่าสาระจากการเสวนาครั้งนี้
เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา จึงได้จัดทำเอกสาร
เผยแพร่ให้สาธารณชนได้รับทราบและขอกราบขอบพระคุณ
พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ ที่กรุณาอนุญาตให้นำเอกสาร
ประกอบการเสวนาจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่ง

ว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อ
การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของสถาบัน
พระพุทธศาสนาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้คู่คุณธรรมอย่าง
แท้จริง

ธีร ก.

(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

คำอนุโมทนา

ดูเหมือนว่า องค์ความรู้ในการดำรงชีวิตและการทำลายล้างชีวิตในโลกนี้มีอยู่อย่างดาษดื่น ล้นหลามเกินกว่าที่จะนำมาเรียนรู้ได้อย่างหมดสิ้น เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปว่า ประชากรโลกที่จบการศึกษาโดยผ่านกระบวนการปลูกฝังกล่อมเกล้าจากองค์ความรู้ดังกล่าว มีความเห็นแก่ตัวสูง แข่งขันช่วงชิงทรัพยากรของโลกมาเป็นของตน ทำลายล้างกันอย่างทารุณโหดเหี้ยม ลุ่มหลงมัวเมาในสารเสพติดที่เป็นพิษต่อร่างกาย และความบันเทิงนานาชนิดที่ทำให้ชีวิตต้องเจ็บป่วยล้มตายอย่างน่าอนาถ แย่งชิงชื่อเสียง เกียรติยศ อำนาจกันจนสิ้นชาติ ดำรงชีวิตอยู่อย่างวิตกกังวลอยู่ร้อนนอนทุกข์กันทุกหย่อมหญ้า

ความเครียดเพิ่มขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง การฆ่าตัวตายกำลังเป็นทางออกยอดนิยมให้กับวัยรุ่นที่ผิดหวังแม่กับเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น เพียงกังวลใจว่าจะสอบไม่ได้เกียรตินิยมหรือคนรักเปลี่ยนแปลงที่ทำบางอย่าง ก็ไม่มีกำลังใจที่จะมีชีวิตเสียแล้ว ความดำริเรื่องการปฏิรูปการศึกษา จึงเกิดขึ้นเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ที่จะเข้าไปเปลี่ยนทิศทางการรู้เดิมที่มีอยู่ให้มุ่งหน้าไปสู่สังคมและโลกใหม่อันสะอาดสดใส ที่ผู้คนดำรงชีวิตอย่างมั่นใจ วางใจ ผ่อนคลาย ไร้วิตกกังวล อบอวลไปด้วยมิตรภาพ การแบ่งปันและสันติสุข

วิชาพระพุทธศาสนา หรือพุทธศาสตร์เป็นวิชาที่มี เนื้อหาสาระ กระบวนการ แนวทางแห่งการดำเนินชีวิต และ เป้าหมายอยู่ที่ความสงบร่มเย็นในทุกขั้นตอนของชีวิต จะเป็น เช่นน้ำทิพย์ที่จำเริญมาชะล้างมลทินและหล่อเลี้ยงจิตใจของ มวลมนุษยชาติให้สัมผัสอยู่กับความชุ่มชื้นไม่เหี่ยวเฉา เป็น พลังที่จะสร้างสันติสุขให้แก่สังคมและสันติภาพให้แก่โลกได้ อย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาเจริญอภิมหาอยู่ในประเทศไทยมาเป็น เวลาช้านาน ประชาชาติไทยได้อาศัยแสงสว่างแห่งพระพุทธ- ศาสนานำทางให้ดำเนินชีวิตถูกต้อง อยู่เย็นเป็นสุขสืบมาเป็น เวลาช้านาน การปฏิรูปการศึกษาไทยที่มีเป้าหมายอยู่ที่การ สร้างประชาชนในชาติให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เปี่ยมไปด้วย สติปัญญา ตระหนักถึงจริยธรรม ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม ดำรงชีวิต อย่างมีวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากสติปัญญาที่สะสมมาอย่าง ยิ่งยิ่น ยาวนาน สามารถประสานมือประสานงานประสานใจ อยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ต้องใช้วิชา พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง เพราะพระพุทธศาสนามีเรื่อง เหล่านี้อยู่อย่างครบถ้วน และที่สำคัญพระพุทธศาสนามีสาระ สำคัญอยู่ที่การใช้ชีวิต ใช้ความรู้ความชำนาญในด้านต่าง ๆ อย่างมีความรู้สึกตัวทั่วถึง สงบและเป็นประโยชน์อย่างสมดุล ทั้งแก่ตนเองและเพื่อนมนุษย์อย่างแท้จริง

การที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ ใช้ความพยายามแสวงหาสารัตถธรรมทางพระพุทธศาสนา

มาเป็นหลักในการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ นับได้ว่าเป็นการปฏิบัติชอบครบแก่การยกย่องชื่นชม เป็นการสร้างมหากุศลให้แก่เยาวชน สังคม ประเทศชาติและโลกโดยรวม ขอให้คณะทำงานมั่นใจได้เลยว่า เมื่อเอาพระพุทธศาสนามาเป็นวิชาแกนในการจัดทำหลักสูตร จะไม่มีผลกระทบในด้านใดๆ เลย เพราะหากเราศึกษาพระพุทธศาสนาตลอดทั้งหมด เราจะพบว่า ไม่มีส่วนใดของพระพุทธศาสนา ที่สอนให้มนุษย์เห็นแก่ตัว ให้ทำร้ายผู้อื่น ให้ทำสงครามกันเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ให้ลุ่มหลงมัวเมาในสารเสพติด ให้ฆ่าตัวตายเพื่อใครคนใดคนหนึ่ง หรือภารกิจพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง มีแต่ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความเมตตากรุณา อภัย รักษาดูแลสุขภาพกายสุขภาพจิตให้สมบูรณ์อยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน

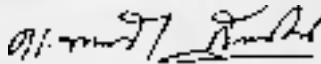
การที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ขออนุมติพิมพ์หนังสือเรื่อง บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนา กับการปฏิรูปการศึกษา อันประกอบขึ้นมาจากเอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเรื่อง สถาบันพระพุทธศาสนากับการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ ณ ห้องกำแหง พลาญกูร สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ซึ่งได้สะท้อนแนวความคิดเรื่อง การนำเอาพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ เข้าสู่การปฏิรูปการศึกษาอย่างเหมาะสม เพื่อจะได้ทำความเข้าใจร่วมกันเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการศึกษาไทย ตั้งแต่อดีตสู่ปัจจุบันและร่วมกันฝันถึงอนาคตอย่างถ่องแท้

อาตมาได้พิจารณาแล้วเห็นว่า หนังสือดังกล่าวเป็น เอกสารส่งเสริมสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาให้มีความ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนชาวไทยทั้งมวล จึงอนุญาตให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ออกเผยแพร่แก่สาธารณชน ทั่วไปตามความประสงค์ และขออนุโมทนาในกุศลเจตนา ครั้งนี้ด้วยความยินดี

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เพื่อนร่วมชาติที่ร่วมกันปฏิรูปการ ศึกษาจะช่วยกันนำพระพุทธศาสนามาเป็นแกนนำในการจัด หลักสูตรการศึกษาที่กำลังดำเนินอยู่ เพื่อร่วมกันสร้างคนรุ่น ใหม่ให้มีจิตใจปราดเปรื่อง ปลอดภัย มั่นคง สดใส เยือกเย็น พร้อมที่จะนำความรู้ความสามารถและทักษะด้านอื่น ๆ ไปใช้ อย่างมีสติ สัมปชัญญะ อหิงสา เมตตา กรุณา อภัย เป็นหัวใจ ในการสรรค์สร้างสันติสุขให้แก่สังคม สันติภาพให้แก่โลกสืบไป

ด้วยความปรารถนาดี

(ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ)

ผู้อำนวยการสถาบันปัญญานันตะ

วัดอุโมงค์ ต.สุเทพ จ.เชียงใหม่

โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๘๘๘๒

วัดเจติยทัฬง ต.ควนทอง อ.ชนอม จ.นครศรีธรรมราช

โทร. ๐ ๗๕๕๒ ๙๒๐๕

บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนา กับการปฏิรูปการศึกษา^๑

สถาบันพระพุทธศาสนามีบทบาทในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาประชาชนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ มี คุณธรรม จริยธรรม สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุขมาช้านานอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน บทบาทดังกล่าวมีทั้งบทบาทนำ บทบาทตาม และสนับสนุน ส่งเสริม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่ดำรงอยู่และเป็นไปตามหลัก ไตรลักษณ์ที่มีหัวใจสำคัญว่า สรรพสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลง

การจัดการศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาจัดมาตั้งแต่ อดีตและถือว่าเป็นบทบาทนำมาเป็นเวลายาวนานก็คือ การ ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมและบาลี หากจะพิจารณา ถึงจุดประสงค์หลักของการจัดการศึกษาดังกล่าวก็จะพบว่า เป็นการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษามีทักษะการอ่าน และเขียนภาษาไทยได้คล่องแคล่วและชำนาญ มีความรู้ความ เข้าใจในหลักพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง

^๑ เอกสารประกอบการเสวนา เรื่อง สถาบันพระพุทธศาสนากับการปฏิรูปการ ศึกษา เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๔ ณ ห้องประชุมกำแหง พลางกูร สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

หากจะเรียนวิชาชั้นสูงก็เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถแตกฉานในการใช้ภาษาบาลี ทั้งอ่าน เขียน แปล เพื่อนำทักษะดังกล่าวไปใช้ในการค้นคว้าศึกษาหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่จารึกไว้เป็นภาษาบาลีได้อย่างลึกซึ้ง

เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกนักธรรมและบาลีทั้งหมดล้วนเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพระบรมศาสดาและพระสาวก การดำเนินชีวิตที่สะอาดบริสุทธิ์ที่เรียกว่าพรหมจรรย์ หลักธรรมเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข อันเกี่ยวข้องทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ การพัฒนาชีวิต เป้าหมายของการพัฒนาชีวิตเพื่อชนะกิเลส และสอดใสธรรมะลงในชีวิต โดยการดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท

พลเมืองไทยที่มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมล้วนเป็นผู้ชาย จึงมีประเพณีไทยมาตั้งแต่โบราณว่า เป็นลูกผู้ชายที่สมบูรณ์ต้องผ่านการบวชเรียน กล่าวคือ ผู้ชายที่ต้องการจะเป็นผู้มีการศึกษาจะต้องบวชเท่านั้น หรือแม้จะไม่บวชอย่างน้อยต้องมาอยู่วัดเป็นเด็กวัดจึงจะได้รับการศึกษา

นอกจากนี้ ยังมีคำพูดที่สนับสนุนให้ผู้ชายไทยได้บวชว่า “ผู้ที่บวชแล้วเป็นคนสุก” ซึ่งหมายถึงเป็นคนที่มีคุณค่า

มีราคา เหมือนผลไม้สุก ความมีคุณค่าหรือราคาอันก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นอยู่ที่การมีการศึกษาที่ดีนั่นเอง และการศึกษาที่ดีก็มีแต่ที่วัด เพราะนอกจากจะสอนให้อ่านออกเขียนได้แล้ว เรื่องที่เป็นเนื้อหาของการศึกษาก็เป็นเรื่องของการอบรมบ่มเพาะเพื่อความเป็นคนดีทั้งสิ้น

การศึกษาพระปริยัติธรรมจึงเป็นการศึกษาที่มุ่งสร้าง

๑. ศาสนบุคคคลที่มีคุณภาพและมีคุณธรรมเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒. เพื่อสร้างพลเมืองดีที่มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีคุณธรรมประจำชีวิต เพื่อสร้างสรรค์จรโลงครอบครัว สังคมดีและประเทศชาติสงบร่มเย็น

แม้การศึกษาในด้านอักษรศาสตร์ในเชิงอ่านออกเขียนได้ ผู้หญิงจะไม่ได้รับโอกาส แต่ก็มีใช้ว่าจะกีดกันผู้หญิงให้ออกจากการแสวงหาความรู้เสียเลยอย่างเด็ดขาด หากแต่ในวันธัมมัสสวนะ^๑ สถาบันพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปก็จัดให้มีการฟังธรรมเป็นประจำ และผู้ที่ไปวัดฟังธรรมส่วนใหญ่ก็เป็นผู้หญิง ดังนั้นผู้หญิงจึงมีโอกาสได้รับการศึกษาที่เป็นเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วนหรืออาจจะมากกว่าผู้ชาย เนื่องจากเป็นเพราะผู้ชายเมื่อผ่านการบวชเรียนและสึก

^๑ การฟังธรรม, การสดับคำแนะนำสั่งสอน

ไปแล้วก็มักจะไม่ค่อยได้เข้าวัดทำบุญฟังธรรมมากนัก แต่ผู้หญิงทำได้ดีกว่า

ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจัดให้มีการศึกษาแบบสมัยใหม่ วัดหรือสถาบันศาสนารับหน้าที่จัดการศึกษาสนองพระราชดำริทั้งในกรุงเทพมหานคร และหัวเมืองต่าง ๆ

องค์กรที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่พลเมืองจึงได้แก่ วัดและวัง วัดจัดการศึกษาสำหรับบุคคลทั่วไป ในขณะที่วังจัดการศึกษาเพื่อบุตรหลานข้าราชการและเจ้านาย

การศึกษาที่จัดมาแต่เดิม วัดก็ยังดำเนินการต่อไป แต่เมื่อรัฐได้จัดวางหลักสูตรใหม่เพื่อให้พลเมืองไทยอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น วัดก็รับจัดการศึกษาให้โดยพระภิกษุที่มีความรู้อยู่แต่เดิมเป็นจำนวนมากเข้ามาทำหน้าที่เป็นครูสอน วัดจัดสถานที่ให้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียน ส่วนมากก็เป็นศาลาวัด บางวัดที่มีรายได้ดี อุบาสก อุบาสิกา มีสภาพเศรษฐกิจดี ก็ร่วมมือกันจัดสร้างโรงเรียนขึ้น

แม้ปัจจุบันนี้ ก็จะพบว่าโรงเรียนจำนวนมากตั้งอยู่ในเขตวัดหรือที่ดินที่โรงเรียนตั้งอยู่เป็นที่ดินของวัด นั่นคือร่องรอยแห่งบทบาทของวัดที่มีต่อการจัดการศึกษาของไทย นอกจากนี้ อุปกรณ์การศึกษาต่าง ๆ วัดก็จัดหาให้โรงเรียนจนสามารถดำเนินการได้ซึ่งเป็นการช่วยเหลือกันอย่างสุดความสามารถ

เมื่อกาลเวลาผ่านไป สังคมเปลี่ยนแปลงไป การจัดการศึกษาก็เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป การจัดการศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาร่วมกับชุมชนดำเนินการมาก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ

การสร้างสถานศึกษาเป็นความริเริ่มจากรัฐ การผลิตครูให้สอดคล้องกับหลักสูตรก็จัดขึ้นอย่างมากมายไม่ขาดแคลนอีกต่อไป งบประมาณที่เคยได้รับจากชุมชนตามสภาพของแต่ละชุมชนก็กลายเป็นงบประมาณที่จัดให้โดยรัฐ กระบวนการจัดการศึกษาทั้งหมดรัฐเป็นผู้จัดการ สถาบันศาสนาในช่วงจุดเปลี่ยนผ่านนี้ก็มีบทบาทตามรัฐอย่างเบ็ดเสร็จไม่มีบทบาทนำอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระปริยัติธรรมก็ยังคงดำเนินต่อไป จำนวนผู้ที่เข้ามาศึกษาในแผนกนี้ก็ลดลงมากตามสภาพ เศรษฐกิจสังคมและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะฉะนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมจึงยังคงต้องดำรงอยู่ท่ามกลางการทำทลายจากหลายสิ่งหลายอย่างที่ไหลบ่ามาสู่สังคมไทยในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ขณะที่รัฐเข้ามาจัดการศึกษาอย่างเบ็ดเสร็จ แต่ก็ยังมีพลเมืองที่ยากจนและด้อยโอกาสที่หลุดออกนอกระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้อยู่เป็นจำนวนมาก สถาบันพระพุทธศาสนา

จึงต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดการศึกษาให้กับผู้ที่ด้อยโอกาสจากการศึกษาในระบบที่รัฐจัด เพื่อให้พลเมืองเหล่านี้ได้มีโอกาสพบแสงสว่างแห่งชีวิตหรือเป็นโครงการเจียรระโนเพชรจากตมอย่างแท้จริง

การศึกษาในระบบที่วัดจัดให้ผู้ที่ด้อยโอกาสนี้ ได้จัดควบคู่กันไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา คือเรียนพระ-ปริยัติธรรมแบบเก่าและเสริมการศึกษาแบบสามัญเข้าไปโดยมีเป้าหมายเพื่อให้บุคคลากรในพระพุทธศาสนามีความรู้กว้างขวางควบคู่กันไปทั้งทางโลกและทางธรรม

ผู้ที่ได้รับการศึกษาเช่นนี้ย่อมมีโอกาสของชีวิตทั้งในการดำรงสมณเพศ และออกไปเป็นพลเมืองดีของประเทศ เพราะฉะนั้นในฐานะที่พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ผู้นำสังคม มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องรู้โลกและรู้ธรรมอย่างแจ่มแจ้ง หากมองพระภิกษุและสามเณรอย่างไม่แปลกแยก ก็นับได้ว่าสถาบันพระพุทธศาสนามีบทบาทต่อการจัดการศึกษาแก่พลเมืองไทยมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะต้องอยู่ในฐานะที่จะต้องเป็นผู้ตามรัฐก็ตาม

เป็นที่น่ายินดีว่า ปัจจุบันนี้สถาบันพระพุทธศาสนาจัดการศึกษาให้พลเมืองตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งในระดับอุดมศึกษาจัดการศึกษาถึงระดับ

ปริญญาเอก จึงอาจกล่าวได้ว่าสถาบันพระพุทธศาสนาได้มีการปฏิรูปการศึกษาของตนเองอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด แม้จะมีข้อจำกัดมากมายแต่ก็สามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้

ลักษณะเด่นของการศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาได้จัดขึ้นก็คือ แรงสนับสนุนด้านทุนในการดำเนินการ ซึ่งส่วนมากเป็นทุนที่ได้รับบริจาคจากพุทธศาสนิกชน แม้ว่าในระยะหลังจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบ้าง แต่ก็ไม่เพียงพอกับสภาพการดำเนินการที่เป็นจริง

จึงสรุปได้ว่า การศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาจัดจะดำเนินไปในทิศทางใด ชุมชนหรือประชาชนโดยทั่วไปมีบทบาทเพียงคู่กันตลอดมา การศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาจัดจึงเป็นการศึกษาที่มีความใกล้ชิดกับชุมชน จัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาให้แก่ประชาชนในส่วนที่รัฐไม่สามารถดำเนินการได้ จึงนับเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงและเป็นพิเศษสำหรับประชาชนผู้ยากไร้ขาดแคลน แม้ว่าการศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาจัด จะเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นตามความประสงค์ของรัฐ แต่ก็เป็นการจัดการศึกษาที่แก้ปัญหาสังคมได้ค่อนข้างจะตรงประเด็นและประสบผลสำเร็จ

ถึงแม้ว่ารัฐจะสามารถจัดการศึกษาโดยไม่ต้องพึ่งพาสถาบันพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังมีครูอาจารย์จำนวน

มากมีความเห็นว่า เมื่อการศึกษาถูกดึงออกมาจากสถาบันศาสนาอย่างโดยสิ้นเชิง แล้วมาสอนวิชาสมัยใหม่ที่ประกอบด้วยความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็พบว่า พลเมืองส่วนใหญ่มีความรู้ในด้านต่างๆ ดีเยี่ยมแต่ยังขาดความรู้จักตัวเองและชีวิต จึงปรากฏว่า คนมีความรู้ระดับปริญญาตรีแต่ดำรงชีวิตอย่างเร่ร่อน ซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างจากในอดีตที่พลเมืองส่วนใหญ่มีความรู้ระดับประถมศึกษาแต่ดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบเย็น

ดังนั้น นักการศึกษาที่พบปัญหาดังกล่าวจึงเริ่มมีความคิดว่า การศึกษาที่จัดตามแบบสมัยใหม่เป็นการศึกษาที่ขาดมิติทางชีวิต จิตใจ หรือด้านจริยธรรมคุณธรรม จึงได้หวนกลับมาทดลองอาราธนาพระสงฆ์เข้ามาให้การอบรมสั่งสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ อีกครั้งหนึ่งซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไป เช่น นิมนต์พระสงฆ์ไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่บรรจุอยู่ในหลักสูตรแล้ว ครู อาจารย์นำนักเรียนไปศึกษาธรรมะที่วัดต่างๆ หรือจัดให้มีการปฏิบัติสมาธิภาวนาอย่างจริงจังในรูปแบบค่ายคุณธรรม

ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นข้อบ่งชี้ถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นบทบาทเสริมการศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์ไม่มีสิทธิ์หรือมีส่วนใดๆ เข้าไปจัดการในเชิงนโยบาย แต่เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวที่อาศัยจิตสำนึก

เป็นหลัก กล่าวคือ โรงเรียนที่มีความพร้อมก็ดำเนินการได้
ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาท
ของพระพุทธศาสนาในการจัดการศึกษา มีทั้งบทบาทนำ
บทบาทตาม และบทบาทเสริม ในการที่สถาบันพระพุทธศาสนา
จะมีบทบาทต่อการปฏิรูปการศึกษา อย่างไรก็ตามในอนาคต
จะต้องกำหนดประเด็นให้ชัดเจนว่าพระสงฆ์จะเข้ามามีบทบาท
นำ บทบาทตาม หรือบทบาทเสริมสิ่งที่รัฐกำลังดำเนินการอยู่
อย่างไร เพื่อที่จะสามารถกำหนดบทบาทของพระสงฆ์ได้อย่าง
ชัดเจนเหมาะสมต่อไป

การกำหนดบทบาทของสถาบันศาสนาที่จะเข้าไปมี
บทบาทต่อการจัดการศึกษาต้องกำหนดบนพื้นฐานแห่งความ
เป็นจริงมากที่สุด กล่าวคือ บทบาทดังกล่าวสถาบันพระพุท-
ธศาสนามีความพร้อมที่จะดำเนินการ รัฐมีความพร้อมที่จะให้
การสนับสนุนสถาบันพระพุทธศาสนาดำเนินการในบทบาทที่
เห็นว่าเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างแน่นอน

การแสวงหาบทบาทอันเหมาะสมของสถาบันพระพุท-
ธศาสนา เพื่อให้สถาบันพระพุทธศาสนาเข้าไปมีบทบาทอย่างมี
ประสิทธิภาพต้องเกิดจากความร่วมมือ ร่วมคิด และร่วมแสดง
ความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ได้ข้อมูลสภาพความ
เป็นจริงมากที่สุด ซึ่งหมายถึงเมื่อพระสงฆ์แสดงบทบาทนั้น
ออกไปแล้วต้องเป็นประโยชน์ต่อการปฏิรูปการศึกษาโดยยึด

พลเมืองเป็นสำคัญ

หากพยายามที่จะมองบทบาทคร่าว ๆ ที่สถาบันพระ-
พุทธศาสนาควรจะไปมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษาที่จะ
เกิดขึ้นในอนาคตก็ควรจะต้องมองว่า การศึกษาที่ผ่านมามีปัญหาใด
บ้าง สถาบันพระพุทธศาสนาควรจะไปมีส่วนร่วมแล้วจะก่อ
ให้เกิดประโยชน์

สิ่งที่ควรตั้งข้อสังเกตจากสถานการณ์ทางสังคมที่
รายงานออกมาทางสื่อก็คือ ในขณะนี้พลเมืองไทยได้รับการ
ศึกษาสูง แต่ผู้มีการศึกษาสูงกลับต้องดำรงชีวิตอย่างมีปัญหา
ทั้งที่มีผลกระทบต่อตนเองและส่วนรวม ปัญหาเหล่านี้ล้วนมี
พื้นฐานมาจากการขาดจริยธรรมและคุณธรรมอย่างแท้จริง
ปัญหาที่กลายเป็นปัญหาสังคมอันถาวรที่พบเห็นกันเป็นประจำ
ได้แก่

๑. ความไม่รักตนเอง แสดงออกจากพฤติกรรมการทำลายตนเองด้วยการเสพเบียร์ สุรา กัญชา ยาบ้า ยาอียี่ และสารเสพติดที่มีพิษร้ายแรงอื่น ๆ และความเบื่อหน่ายตัวเองอย่างสูงสุดด้วยการทำอัตวินิบาตกรรม^๑ หรือฆ่าตัวตายซึ่งนับวันแต่จะมีมากขึ้นทุกวัน ทั้ง ๆ ที่พลเมืองเหล่านี้กำลังอยู่ในวัยเรียน วัยทำงาน หรือจบการศึกษาระดับปริญญาตรี โท และเอก

^๑ ทำลายตัวเอง, ฆ่าตัวเอง

๒. **ไม่รักผู้อื่น** แสดงออกมาจากพฤติกรรมแห่งการเบียดเบียนผู้อื่นหรือฆ่าผู้อื่นอย่างโหดเหี้ยม ข้าราชการตักันของนักเรียนวัยรุ่นที่กำลังอยู่ในวัยเรียน ข้าราชการ นักศึกษา คนที่จะต้องใช้สมองเป็นเลิศฆ่าคนรักหรือเพื่อนของตนเองอย่างโหดเหี้ยม

ข่าวพ่อแม่ทำร้ายลูกอายุยังน้อยๆ ได้รับบาดเจ็บสาหัส ข่าวครูทุบตีลูกศิษย์อย่างเหี้ยมโหด ข่าวลูกฆ่าพ่อ ฆ่าแม่อย่างน่าสยของขวัญ

ข่าวเหล่านี้เกิดขึ้นในสมัยที่รัฐจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง คนมีการศึกษามากคิดวิธีการปลิดชีวิตผู้อื่นอย่างแยบยลยิ่งนัก

๓. **โจรชุกชุมมากขึ้น** เมื่อพูดถึงโจรก็มีทั้งโจรอาชีพ คืออันธพาลสันดานชั่วที่ประกาศตัวชัดเจนว่าเป็นโจร ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการปล้นทรัพย์ผู้อื่นยังชีพ ซึ่งปล้นตั้งแต่คนบนรถเมล์ บนท้องถนน ปล้นรถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ ปล้นวัด ตัดเศียรพระพุทธรูป ฆ่าเจ้าทรัพย์ และที่กลายเป็นค่านิยมที่นำอกสันขวัญแหวนของสุจริตชนในขณะนี้ก็คือ การปล้นธนาคารซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด

โจรที่ปล้นได้มากมายร้ายกว่าโจรอันธพาลคือ โจรในเครื่องแบบที่ซ่อนตัวอยู่ในเครื่องแบบข้าราชการประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่ข้าราชการชั้นผู้น้อยจนถึงนักการเมือง การปล้นของโจร

ปริญญญาพวกนี้ทำได้แนบเนียน ความหายนะตกหนักแก่ประชาชน ไม่มีใครจะปราบปรามได้เพราะเจ้าหน้าที่แสดงบทบาทของโจรเสียเองสังคมย่อมวังเวงเป็นธรรมดา

๔. กระแสบ้ากามครองเมือง กระแสบ้ากามครองเมืองแสดงออกทางพฤติกรรมที่ไร้การควบคุมจิตใจ ขาวอันน่าสลดใจแพร่หลายให้ได้เห็นกันแทบจะทุกวัน เช่น ขาวพ้อข่มขืนลูกสาว ครูข่มขืนหรือมีความสัมพันธ์แบบหนุ่มสาวกับศิษย์ นักบวชมีเพศสัมพันธ์กับสีกา นักการเมืองมีเพศสัมพันธ์กับเตีกรุ่นหลาน นักเรียนใจแตกมีเพศสัมพันธ์และตั้งครรถ์ตั้งแต่เรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น นักศึกษาวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยบางแห่งค้าประเวณีอย่างลับ ๆ

เด็กนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายชวนเพื่อนรุ่นน้องใจแตกมาค้าประเวณี เด็กวัยรุ่นที่ครอบครัวมีฐานะดีเสพยา-เสพติดแล้วเข้าสถานเริงรมย์มีสัมพันธ์ทางเพศอย่างเปิดเผย ดารานางแบบบางคนไร้ยางอายเห็นแก่ได้ยอมเปลือยกายถ่ายภาพลามกอนาจารออกไปเผยแพร่ทั่วประเทศ แล้วให้สัมภาษณ์ว่าเป็นการทำมาหากินอย่างสุจริต ทั้ง ๆ ที่เป็นโสเภณีทางวิญญูณ พุทธกรรมล่อแหลมทางเพศเหล่านี้ที่เคยมองดูว่าเป็นสิ่งที่สตรีผู้เปี่ยมด้วยยางอายไม่พึงกระทำก็กลายเป็นสิ่งที่พึงกระทำไปเสียแล้ว

ความเสียหายที่แสดงผลออกมาจากการที่หญิงชาย

คลังโคลีในกามส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างรุนแรง ทำให้ยอดผู้ป่วยเอดส์สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จำนวนโสเภณี จำนวนสตรีที่ทำแท้ง และจำนวนเด็กกำพร้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมทั้งอัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นทุกปี เหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากกระแสбакามที่กำลังลามไปทั่วประเทศและทั่วโลกเหมือนไฟลามทุ่ง บุคคลที่ร่วมกระบวนการและต้องมีผลกระทบจากโทษของกามเหล่านี้ล้วนเป็นคนมีการศึกษาทั้งสิ้น ที่น่าห่วงก็คือทั้ง ๆ ที่สังคมต้องเผชิญกับความเลวร้ายทางกามารมณ์ เช่นนี้แต่ไม่มีความรู้สึกใด ๆ เลย นอกจากนี้ยังจะมีการสอนเพศศึกษาให้แก่นักเรียนอย่างผิด ๆ เท่ากับเป็นการเร่งใส่เชื้อเร่งไฟกลกามให้ลุกโชนใกล้ไฟบรรลัยกัลป์เข้าไปทุกที

๕. กินทิ้งกินขว้างอย่างขาดสติ แม้สองสามปีที่ผ่านมามีเสียงบ่นอย่างหนาหูในที่ทุกตารางนิ้วของประเทศไทยว่า เศรษฐกิจไม่ดี ประชาชนพากันอดอยาก แต่อีกภาคหนึ่งที่พอหยิบยืมมาได้ไม่เคยให้ความสนใจคนที่ลำบากยากแค้นเลย แต่ดำเนินชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย กินทิ้งกินขว้างอย่างล้างผลาญ ภัตตาคาร ร้านอาหาร สถานที่กิน สถานเริงรมย์เปิดกันตั้งแต่วหัวค่ำจนถึงสว่าง ร้านอาหารบริการยี่สิบสี่ชั่วโมงพูดเป็นดอกเห็ดทุกหัวระแหง

พฤติกรรมการบริโภคก็กินทิ้งกินขว้าง อาหารที่กินแต่ละมือเหลือทิ้งขว้างมากกว่าที่กินเข้าไป ผลาญทั้งเวลา ผลาญ

เงินทอง ผลาญทรัพยากรธรรมชาติ กินอวด กินโก้ กินโต กินรวย กินอย่างเปรตไม่รู้จักเป้าหมายและคุณค่าแห่งการกิน ทั้งๆ ที่ประเทศเป็นหนี้เป็นสินก็รู้จักกันทั่วบ้านทั่วเมือง แต่กลับสั่งอาหารชนิดขยะมาจากต่างประเทศกิน เพื่อเพิ่มความโก้และความเท่เสียดุลการค้าอย่างมหาศาลทุกปี เพราะพฤติกรรมแห่งการกินอย่างไร้สติตัวเอง

โดยเฉพาะนักเรียนนักศึกษาที่ตกเป็นทาสโฆษณา กำลังเห่อของต่างประเทศ กินอาหารขยะจากต่างประเทศ อย่างไอ้จ๊อด เป็นการเพิ่มอัตรากำลังตนเองไว้กินดื่มของต่างประเทศ มนุษย์เมื่อไม่เข้าใจคุณค่าแท้ที่มีอยู่ในการกินย่อมชวนกันทำลายทรัพยากร ลงท้ายทำลายตนเอง เพราะการกินอย่างไม่หยุดยั้งขาดความรู้สึกนึกคิดทำให้เกิดโรคได้ง่ายจึงเห็นได้ว่าพฤติกรรมที่กินกันอย่างล้างผลาญระเบิดเถิดเทิงอย่างนี้เองที่เป็นสาเหตุให้เป็นโรคแปลกๆ ป่วยกระเสาะกระแสะเป็นรังโรคและสุดท้ายอายุสั้น ก็ล้วนเป็นผลจากการกินล้างกินผลาญที่ปฏิบัติกันอยู่

๖. ไม่สู้งานหนัก ขณะนี้ปัญหาใหญ่ที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่ก็คือปัญหาการว่างงาน ในขณะที่เดียวกันประเทศก็ต้องประสบกับการไหลบ่าเข้ามาของแรงงานต่างชาติที่มีเป็นจำนวนล้านคน นี่ก็แสดงให้เห็นว่า การว่างงานมีสาเหตุมาจากการไม่สู้งานหนัก ซึ่งผู้ประกอบการทั่วไปทั้งในภาคเกษตร

อุตสาหกรรม และการประมงล้นพุดเป็นเสียงเดียวกันว่า ต้องจ้างแรงงานต่างชาติเอาไว้ แม้ว่าจะก่อปัญหาสารพัด เพราะงานหนักพวกนี้คนไทยไม่ยอมทำ นี่ก็คือเสียงสะท้อนถึงภาพทั้งสองด้านคือ คนไทยไม่สู้งานหนัก ประเทศไทยกลายเป็นแหล่งไร่การจ้างงาน ในขณะที่เดียวกันต่างชาติดูกลับมองว่า เมืองไทยยังเป็นดินแดนสวรรค์สำหรับการจ้างงาน เป็นแหล่งชุกตองสำหรับพวกเขาอยู่

ในบางยุคบางสมัยแม้จะมีการผลักดันอย่างไร ต้องเสียเงินให้พวกริดไถเท่าไร ชาวต่างชาติยอมปฏิบัติทั้งสิ้น ขอเพียงให้มีโอกาสมาทำงานในประเทศไทยก็แล้วกัน ในทางตรงกันข้ามถ้าคนไทยคิดสู้งาน แรงงานต่างประเทศจำนวนล้านคนก็ต้องล่าถอยไป สภาพการตกงานภายในประเทศก็ลดน้อยถอยลงไป

ขณะนี้ผู้ที่จบการศึกษาส่วนมากกลายเป็นคนทำงานที่ออกแรงใด ๆ ไม่ได้อีกแล้ว ต่างคนต่างรอคอยงานเบารายได้สูงหรืองานราชการที่วันหนึ่งเกือบจะไม่ต้องทำอะไรก็มีรายได้ประจำและกินไปตลอดชาติ ซึ่งงานลักษณะนั้นจะเกิดขึ้นได้ยาก

๗. ขาดความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากคนที่ได้รับการศึกษามักจะมีทัศนคติต่องานใช้กำลังว่าเป็นงานชั้นต่ำ เลยรอแต่งงานรับจ้างที่เบาและรายได้งาม ซึ่งหาได้ยาก แม้ว่าจะจบการศึกษาสูงในสาขาที่ชำนาญเฉพาะด้าน แต่ผู้ที่จบการศึกษา

ก็มักจะไม่นำความรู้มาใช้สร้างงานใหม่ ๆ ให้แก่ตนเองปล่อยให้วันเวลาผ่านไปด้วยการรอคอยงานที่มีผู้สร้างไว้แล้วตนเองไปรับจ้างเท่านั้น

ทั้ง ๆ ที่บางคนมีปัจจัยการผลิต ทั้งเงิน ทั้งที่ดิน และความรู้ในด้านการจัดการอย่างดี แต่เมื่อขาดความคิดสร้างสรรค์ก็ขาดความมั่นใจไม่กล้าคิดอะไรใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อสร้างงานให้เป็นของตนเอง เมื่อประชาชนทั่วไปมีทัศนคติเช่นนี้ทำให้ประเทศไทยเต็มไปด้วยคนที่ชอบเสี่ยงโชค การพนันทุกชนิดจึงมีอยู่ทั่วทุกหัวระแหงทั้งใต้ดินบนดิน แม้กระทั่งใต้ถุนศาลา วัดบางวัดก็ไม่ว่างเว้น เพราะเข่าตำราที่ว่า งานเบารายได้ดี แม้ว่าที่แท้จริงความหายนะมากกว่าผลตอบแทนที่ได้รับก็ตาม

๘. ชอบลอกเลียนแบบ จะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตของคนไทยทั่วไปในขณะนี้ไม่ว่าจะเป็นเด็ก วัยรุ่น วัยกลางคน หรือผู้ใหญ่ ตั้งแต่ลืมตามองโลกจนถึงหลับตา ตั้งแต่หัวจรดเท้าล้วนเต็มไปด้วยพฤติกรรมเลียนแบบอย่างไร้รากเหง้าไม่ว่าจะเป็นการบริโภคอาหาร การนุ่งห่ม การเดินทาง การสร้างที่อยู่อาศัย ความสัมพันธ์ การเรียนรู้ล้วนแต่ลอกเลียนแบบวัฒนธรรมบ้านอื่นเขาทั้งนั้น

กลายเป็นว่าคนที่ได้รับการศึกษายิ่งสูงเท่าไรเข้าใจว่าตนเองเป็นคนทันสมัยก็ยิ่งวัฒนธรรมไทยมากเท่านั้น จนกระทั่งมีเด็กวัยรุ่นเงินมากลุ่มหนึ่ง เกือบจะบอกไม่ได้ว่าวิถีชีวิตของเขา

มีความเป็นไทยเหลืออยู่ตรงไหนบ้าง พฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกไม่ไปทางตะวันตกก็ไปตามญี่ปุ่น ซึ่งพฤติกรรมเสพวัฒนธรรมทาสเหล่านี้กำลังระบาดยิ่งกว่าโรคร้ายขยายตัวเข้าไปทุกซอกทุกมุมตามแรงหมุนแห่งกระแสโลกาภิวัตน์

พฤติกรรมการลอกเลียนแบบเช่นนี้ น่าจะมีสาเหตุมาจากการศึกษาที่มุ่งจะให้ท่องจำหรือการลอกการบ้านในเวลาเรียน เมื่อมาอยู่ในสังคมก็เฝ้าแต่การลอกเลียนแบบผู้อื่นอยู่รำไปทั้งๆ ที่การเลียนแบบบางอย่างไม่มีประโยชน์อะไรกับชีวิตเลย ซ้ำร้ายยังทำลายเศรษฐกิจและสังคมของชาติไทยด้วย

พฤติกรรมชั่วๆ ไม่ว่าจะเป็นการสูบบุหรี่ การดื่มสุรา หรือดื่มเบียร์แทนน้ำ การดื่มสุราราคาแพงประกวดประชันความร่ำรวยกัน ล้วนเป็นพฤติกรรมแห่งการเลียนแบบอย่างไม่มีลืมหูลืมตา ซ้ำร้ายยังแสดงให้เห็นถึงความไร้อารยธรรม ไร้รากฐาน ไร้ความเป็นตัวของตัวเองมีชีวิตอยู่อย่างล่องลอย

พฤติกรรมเช่นนี้เป็นพฤติกรรมที่เป็นไปเพื่อความหมดเนื้อหมดตัวสิ้นเนื้อประดาตัว และอาจจะสิ้นความเป็นไทย ซึ่งหมายถึงอิสราภาพและนั่นคือการสิ้นชาติแม้ว่าประเทศไทยจะอยู่เดี่ยวๆ ไม่ได้ต้องคบหาสมาคมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของคนในสังคมโลก แต่ควรจะคบหาและเสพอย่างรู้เท่าทันไม่ใช่เลียนแบบอย่างไม่มีลืมหูลืมตา

๙. **เพื่อการเรียนรู้แต่ชอบสนุกสนาน** พฤติกรรมแบบนี้มีอยู่โดยทั่วไปไม่ว่าในผู้ใหญ่ วัยรุ่น จะทำงานน้อยแต่ชอบสนุกมาก ทำงานหยุดแค่นี้ก็โม่งเย็น แต่สามารถนั่งตี๋มสุราได้จนกระทั่งเช้า นั่งเรียนหนังสือหรือฟังธรรมครึ่งชั่วโมงหลับทันที ตื่นขึ้นมาปวดเมื่อยไปหมด แต่ถ้านั่งเล่นไพนั่งได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่ต้องกินต้องนอนเลยก็ได้

เด็กวัยรุ่นโดยทั่วๆ ไปโดยเฉพาะในเมืองจึงนิยมหนีเรียนไปเที่ยวตามห้างสรรพสินค้า พอหมดเวลาเรียนก็จะกลับบ้านเปลี่ยนเสื้อผ้าไปเที่ยวสถานเริงรมย์ต่อจนสว่างหรือไม่ก็ดึกตื่น แล้วกลับมาหลับที่โรงเรียน หรือต้องกินยาบ้าข่มตาไว้มิให้หลับ ยาบ้าจึงแพร่ไปอย่างรวดเร็วสู่นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงมหาวิทยาลัย ก็เพราะสาเหตุมาจากความชอบสนุกมากกว่าการเรียนรู้ ซึ่งเป็นปัญหาด้านความคิดเห็นที่ผิดพลาด ตัวอย่างที่ผิดพลาดที่ผู้ใหญ่ทำให้เด็กดูอยู่ทุกเมื่อเชียวจนเด็กพากันเห็นผิดเป็นชอบแล้วทำตาม

คนไทยจึงใช้เวลาส่วนใหญ่กับเรื่องสนุกที่ไร้สาระมากกว่าการแสวงหาความรู้ กิจกรรมการฆ่าเวลาให้หมดไปอย่างไร้ประโยชน์จึงมีอยู่อย่างดาษดื่น เพื่อตอบสนองความต้องการของคนชอบสนุก ชีวิตคนไทยในสังคมไทยจึงไม่มีการหลับกันกลางคืน สถานเริงรมย์พยายามขอให้รัฐบาลอนุมัติให้ตนประกอบการด้านอบายมุขให้สว่างหรือยี่สิบสี่ชั่วโมงได้

ยิ่งดี เพราะมีคนชอบสนุกไม่เอางานเอาการอยู่อีกมากที่หาเงินได้แล้วไปหมกกับอบายมุขอย่างไม่คิดหน้าคิดหลัง เรียกกันว่าสนุกแล้วไม่มีอะไรเหลือ

๑๐. ขาดความซื่อตรง พฤติกรรมแบบนี้มีอยู่อย่างดาษดื่น เริ่มตั้งแต่ในห้องเรียนทูลจริตเวลาสอบที่ทำได้อย่างแบบเนียน เวลาเข้าโรงเรียนก็เข้าไปอย่างทูลจริตใช้เส้นสายไม่ใช้ความรู้ ใครมีอำนาจเงินอำนาจทางการเมืองมากก็ทำการทูลจริตได้มาก ใครไร้อำนาจยอมเสียเปรียบคนอื่น คนทั่วไปเลยกระหายอำนาจเพราะเป็นที่มาของทูลจริต

เมื่อมาทำธุรกิจก็ปรากฏชัดแล้วว่าใช้ความไม่ซื่อสัตย์ในการดำเนินธุรกิจ สุดท้ายเศรษฐกิจชาติพังพินาศเพราะในวงการธุรกิจทุกคนโกงจนเป็นสันดาน สุดท้ายต้องมารับผลแห่งความหายนะร่วมกัน สาเหตุสำคัญที่เศรษฐกิจไทยต้องพังพินาศขนาดนี้มีไม่ใช่เรื่องอื่นใดเพราะคนไทยเก่งหมดทุกอย่างแต่ขาดธรรมะข้อซื่อสัตย์แต่ไปใส่วิญญาณโกงเข้าหากัน

แม้ว่านักธุรกิจจะเริ่มต้นซื่อสัตย์เสียแต่วันนี้ก็จะสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ทันทีแต่ไม่มีใครยอมซื่อสัตย์กับใครอีกแล้ว สังคมนักธุรกิจเลยอยู่กันอย่างหวาดระแวงเพราะบทเรียนที่ผ่านมาทุกคนล้วนตั้งท่าที่จะโกงกันทั้งนั้น จึงทำให้คนไทยต่างไม่ให้ความเชื่อถือกัน

พลเมืองจำนวนไม่น้อยเมื่อได้รับการศึกษาแล้ว

นอกจากจะแก้ปัญหให้ตนเองไม่ได้ ยังสร้างปัญหาให้ตนเองให้ครอบครัว ให้สังคม ให้ประเทศชาติ การศึกษาแทนที่จะเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหกลับกลายเป็นว่า การศึกษาคือกระบวนการสร้างปัญหาให้กับชีวิตและสังคม

การปฏิรูปการศึกษาก็คือการจัดการศึกษาให้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหต่าง ๆ อย่างรอบด้านครบวงจร ผู้ที่ได้รับการศึกษาจากกระบวนการปฏิรูปการศึกษาแล้วจะต้องเป็นผู้ดำรงชีวิตอย่างมีสันติสุขไม่สร้างปัญหาใด ๆ ให้แก่ตนเองและผู้อื่น ประเด็นนี้จะเป็นแนวทางของการปฏิรูปการศึกษาที่จะต้องกระทำต่อไปในอนาคต

หากมองปัญหาเชิงพุทธก็จะพบว่า สาเหตุที่ผู้ได้รับการศึกษาแล้วแทนที่จะแก้ปัญหกลับสร้างปัญหาให้แก่ตนเองและสังคม มีสาเหตุมาจากความเห็นแก่ตัวหรือพูดแบบกำปั้นทุบดินก็คือ พลเมืองได้รับการศึกษาต่าง ๆ มากมายแต่ยังขาดธรรมะนั้นเอง

หากจะนำเอาสถาบันพระพุทธศาสนาเข้าไปช่วยในการจัดการศึกษาด้วยน่าจะเข้าไปส่งเสริมในส่วนธรรมะ สถาบันศาสนาสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา โดยเข้าไปช่วยให้ผู้ได้รับการศึกษาใช้วิชาความรู้อย่างมีธรรมะแทนการใช้กิเลสนำหน้าและสร้างปัญหาดังที่เคยเป็นมาแล้ว

นี่คือจุดแห่งการปฏิรูปการศึกษาที่สำคัญ หากแม้ว่า

ปฏิรูปการศึกษาทุกด้าน คนที่ได้รับการศึกษามีความเก่งกล้าทุกด้านแต่ไม่มีธรรมะไม่รู้จักชีวิตดีพอ ก็จะไปสร้างปัญหาอย่างไม่จบสิ้น การใช้ธรรมะเป็นพื้นฐานรองรับวิชาทั้งปวงจึงมีความจำเป็นต่อการปฏิรูปการศึกษาที่กำลังจะเดินหน้าต่อไป

หากพิจารณาถึงความหมายของการศึกษาตามที่ปรากฏในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ก็จะได้ความว่า การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ความหมายของการศึกษาตามพระราชบัญญัตินี้ มุ่งสู่การสร้าง ความเจริญงอกงามของคนและสังคมเป็นสิ่งสำคัญ กิจกรรมใดๆ ที่สวนทางกับการเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมล้วนมิใช่กิจกรรมทางการศึกษาตามความหมายนี้

เมื่อมาพิจารณาถึงความมุ่งหมายและหลักการตาม มาตรา ๖ ที่บัญญัติไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติ ปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

เมื่อมองเป้าหมายตามมาตรฐานนี้พบว่า การศึกษามุ่งพัฒนาให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ นับเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นความเป็นมนุษย์ที่แท้อย่างสมบูรณ์และขยายความว่า มนุษย์ที่แท้ต้องดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม

จริยธรรมคุณธรรมที่จะต้องให้การอบรมอย่างเร่งด่วน เพื่อให้พลเมืองไทยแก้ปัญหาตนเองและสังคม ได้แก่ สติ คือความรู้สึกตัวทั่วถึง สมาธิ คือความมั่นคงทางด้านจิตใจ ขันติ คือความอดทน เมตตา คือความรักผู้อื่น ปัญญา คือรู้จักคิดเรื่องต่างๆ อย่างเป็นระบบสามารถแยกแยะบาป-บุญ คุณ-โทษ และประโยชน์ได้อย่างชัดเจนและเลือกทางแก้ปัญหาได้อย่างสิ้นปัญหา

หรืออาจจะต้องมีการประกาศจริยธรรมแห่งชาติอย่างครอบคลุมเพื่อใช้เป็นพื้นฐานกำกับการเรียนรู้ที่ไม่มีปัญหา เช่น ฆราวาสธรรม^๑ ทิฏฐธัมมิกัตถะ^๒ สัมปรายิกัตถะ^๓ สติปัญญาฐานสี่^๔ เพื่อให้พลเมืองใช้ความรู้ความสามารถอย่างถูกต้องไม่เบียดเบียน

^๑ หลักธรรมสำหรับการครองเรือน

^๒ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สูงสุดสามัญที่มองเห็นในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนา

^๓ ประโยชน์ภายนอก ประโยชน์ชั้นสูงขึ้นไป

^๔ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง

ตนเองไม่เบียดเบียนผู้อื่นดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและ
สิ้นปัญหา

เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อันเป็นเครื่องมือ
สำคัญในการจัดการปฏิรูปการศึกษา ระบุอย่างถูกต้องทิศทางก็เป็น
ความจำเป็นที่สถาบันของพระพุทธศาสนาจะต้องเข้าไปให้การ
ส่งเสริมในเรื่องที่มีประโยชน์และทำได้อย่างดี เพราะสถาบัน
พระพุทธศาสนามีความพร้อมด้านจริยธรรมคุณธรรมอยู่แล้ว
เพียงแต่จัดการวิธีการให้การศึกษารองรับอย่างต่อเนื่อง

สิ่งสำคัญที่สถาบันพระพุทธศาสนาจะต้องกระทำตาม
ลำดับคือ

๑. สถาบันพระพุทธศาสนาต้องศึกษาสภาพ เศรษฐกิจ
สังคม การเมือง วิถีชีวิตของคนทั้งในท้องถิ่นและโลกที่กำลัง
เป็นไปในกระแสแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเปลี่ยนแปลง
ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้

๒. ศึกษาสาเหตุของปัญหาแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นทั้ง
แบบแยกส่วนและองค์รวมให้ชัดเจนแท้จริงตรงไปตรงมา

๓. ศึกษาผลกระทบอันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงที่
ดำเนินไปอยู่ทุกวันว่ามีอิทธิพลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบต่อ
ชีวิตมนุษย์ในส่วนต่างๆ ของโลกอย่างไร

๔. ศึกษาความเป็นไปได้ที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว

๕. กำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาที่ตั้งบนพื้นฐาน
ของความจริง

๖. ศึกษาพุทธธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ เชื่อมโยงหรือแยกส่วนมองให้เห็นอย่างทะลุในทุกแง่ทุกมุม

๗. นำเอาธรรมะที่ศึกษาอย่างถ่องแท้มาแก้ปัญหาทั้งส่วนกายและส่วนจิตพร้อมๆ กันไป

๘. การจัดทำหลักสูตรพุทธธรรมที่จะใช้กับการปฏิรูปการศึกษา ต้องมาจากการศึกษาวิจัยปัญหาต่างๆ อย่างแท้จริงแล้ว จึงวางธรรมะลงไปอย่างเหมาะสมตามหลักแห่งอัมมวิจยะ คือการพิจารณาสิ่งทั้งปวงอย่างถ่องแท้ถึถ้วน

๙. การศึกษาพุทธธรรมต้องควบคู่กันไปอย่างสมดุลทั้งในส่วนองค์ความรู้และวิธีปฏิบัติธรรมเพื่อการแก้ปัญหาชีวิตมนุษย์ ที่สำคัญของศีลธรรมแต่ละเรื่องจะนำมาสู่การปฏิบัติอย่างไรเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

๑๐. เนื่องจากการศึกษาเรื่องราวเหล่านี้เป็นงานใหญ่และยาก สถาบันพระพุทธศาสนาต้องประสานมือ ประสานงาน และประสานใจกับพุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา ผู้เชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เชิงปฏิบัติ มาช่วยกันทำงานด้านนี้ให้มากขึ้น

๑๑. ตั้งสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์เพื่อปฏิรูปการศึกษาขึ้นมาทำงานเรื่องนี้โดยเฉพาะ และรวบรวมผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ มาให้ข้อมูลอย่างเพียงพอ

๑๒. ประสานงานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์และสถาบันการศึกษาคณะสงฆ์เพื่อเลือกสรรบุคลากรมาร่วมงานเพราะ

สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งสำคัญที่มีทั้งบุคลากรและองค์ความรู้อย่างพร้อมมูล

๑๓. ประสานงานกับสถานศึกษาที่ต้องการทำงานปฏิรูปด้านนี้อย่างจริงจัง เพื่อให้การช่วยเหลือส่งเสริมซึ่งกันและกัน

๑๔. หน่วยงานที่จะทำงานด้านนี้ต้องเป็นอิสระ มีระบบการทำงานได้อย่างรวดเร็ว โดยยึดพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์เป็นต้นแบบในการทำงาน

ขั้นตอนเหล่านี้น่าจะเป็นการเริ่มต้นที่จะนำสถาบันพระพุทธศาสนาเข้าสู่งานการปฏิรูปได้อย่างเหมาะสมและเป็นจุดเริ่มต้นแห่งพัฒนาการทางความคิดและการทำงานต่อไป

กล่าวโดยสรุป สถาบันพระพุทธศาสนา มีบทบาทในการจัดการศึกษามาเป็นเวลายาวนาน แม้ปัจจุบันนี้ก็ยังคงดำเนินการอยู่ เมื่อกระแสการปฏิรูปการศึกษาไหลบ่าไปทั่วประเทศไทย และบ่งชี้ว่าภารกิจของการปฏิรูปการศึกษาเป็นของคนไทยทั้งปวงแล้วสถาบันของพระพุทธศาสนา ก็ต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ประเด็นสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาที่อยู่ที่ว่า สิ่งใดที่ติดอยู่แล้วก็ควรจะคงไว้ สิ่งใดที่ถึงเวลาจะต้องแก้ไขก็ต้องรีบกระทำโดยด่วน บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนาจะมีต่อการปฏิรูปการศึกษาอย่างจริงจัง เพราะความจริงแท้เท่านั้นที่จะเป็นกุญแจไขไปสู่การแก้ปัญหาอย่างแท้จริง

ภาคผนวก

ประวัติและผลงานของ พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ

ชื่อ	พระมหาจรรยา ฉายา สุทธิญาโณ นามสกุล คงจินดา
เกิด	วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๒ ณ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๑๕ ณ วัดขันเงิน ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๓ ณ วัดขันเงิน ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
การศึกษา	- นักรธรรมชั้นเอก - เปรียญธรรม ๗ ประโยค - พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยปונה ประเทศอินเดีย - รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยพาราณสี ประเทศอินเดีย
ตำแหน่ง	ผู้อำนวยการสถาบันปัญญานันทะ ค่ายคุณธรรม วัดอุโมงค์ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่อยู่	วัดเจติยทัฬหสง ตำบลควนทอง อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช
ผลงาน	- บรรยายธรรมแก่นักศึกษาระดับปริญญาตรี โท และเอกในสถาบันอุดมศึกษา - เขียนบทความเกี่ยวกับการศาสนาและสังคม - เขียนหนังสือและพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน

ที่ปรึกษา

ดร.รุ่ง แก้วแดง

ดร.นงราม เศรษฐพานิช

นางสาวพิณสุดา สิริธรงค์ศรี

เลขาธิการคณะกรรมการ

การศึกษาแห่งชาติ

ที่ปรึกษาด้านนโยบาย

และแผนการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการ

การศึกษาแห่งชาติ

ผู้เชี่ยวชาญประจำสำนักนโยบาย

และแผนการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการ

การศึกษาแห่งชาติ

นักวิชาการประจำโครงการฯ

นางสาวประภาพรณ วศศิโรจน์

นางพิศมัย แฝงนุเคราะห์

นายสมศักดิ์ จัตตพรพงษ์

นางสาวสอาดลักษณ์ จงคล้ายกลาง

นักวิชาการศึกษา ๘ ว.

นักวิชาการศึกษา ๘ ว.

นักวิชาการศึกษา ๖

นักวิชาการศึกษา ๖ ว.

ผู้เขียน

ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ

วัดเจติยหลวง ตำบลควนทอง

อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

บรรณาธิการ

นางสาวพิณสุดา สิริธรงค์ศรี

เรียบเรียง จัดรูปเล่ม และประสานการจัดพิมพ์

นางสาวสอาดลักษณ์ จงคล้ายกลาง

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

สำนักนโยบายและแผนการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรี

เพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรของชาติให้คุ้มค่า
หากท่านไม่ใช่หนังสือเล่มนี้แล้ว
โปรดมอบให้ผู้อื่นนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป